

ETHNOGRAPHIA

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

LXI. ÉVFOLYAM * BUDAPEST 1950 * 3 4. SZÁM

Bartók Béla

Kodály Zoltán, a Magyar Néprajzi Társaság védnöke*

Szomorú és felemelő alkalom gyűjtött ma bennünket egybe. Szomorú, hogy egy művészt alkotó ereje teljességében ragad el a halál. Felemelő, mert csonka élete is oly gazdag termést hagyott ránk, hogy alig tudjuk áttekinteni és külön gond, hogyan sáfárkodjunk, hogyan éljünk vele mindnyájunk javára.

Öt év rövid idő, de nagy változások jele az is, hogy ma itthon van e házban, amely oly soká nem akart előtte megnyílni, ezen a színpadon, ahol annyi rég letűnt mű került előadásra alig megszáradt írással, míg neki hét esztendeig kellett várnia, hogy szóhoz jusson, hogy aztán sok évre újra letűnjék.

A régi világban ez volt a sorsa minden „újnak, szépmerőnek“ és itt a kulcsa egyéniségének: erről a pontról kell őt néznünk, hogy megértsük.

Abból az emberfajtából való, amely örök elégedetlenségtől hajtva mindent meg akar változtatni, mindent szebbé-jobbá akar tenni, amit csak a földön talál. Ebből kerülnek ki a művészet, tudomány nagyjai, a nagy felfedezők, feltalálók, politikában a nagy forradalmárok. Columbusok, Galileik, Kossuthok, akik mind másképp hagyták maguk után a világot, mint ahogy találták.

Természetesen sok az elégedetlen, aki szeretné megváltoztatni a világot, de nem tudja. Bartók tudta. Mert műveiben megvan az a titokzatos, eleven, éltető erő, ami hiányzik sok külsőre hasonló műből.

Mert sokan próbáltak az utolsó félszázadban új zenét írni, azaz sokakban tört a világszerte bontakozó új szellem művészi kifejezésre, de keveseknek sikerült azt maradandó formába önteni.

Bartók e kevesek közül való, s ezért már ma is világszerte a legtöbbet játszott szerzők egyike.

És valahányszor előadják egy művét, egy percre Magyarországra is gondolnak, ha nem többet, annyit: mégsem lehet utolsó ország, ahol ilyesmi megterem.

Ezt köszönjük neki külföldi viszonylatban. Lássuk, mit köszön neki a magunk kis világa?

Nemcsak Liszt Ferenc idején, hanem még a mi pályánk indulásán is két út közt kellett választania a magyar zenésznek: itthon akar-e dolgozni vagy külföldön? Sokan választották az utóbbit, ma is sok kiváló zenészünk él külföldön. Bartókot is kísértette a külföldi siker, készült is

* Bartók Béla halálának ötéves évfordulójára rendezett ünnepségen 1950. szeptember 25-én, az Operaházban elmondott megemlékezés.

rá, próbálgatta, de erős hazafias érzése győzött, és már huszonnégy éves korában írja egy levélben:

„Én részemről egész életemben minden téren és minden módon egy célt fogok szolgálni: a magyar nemzet és magyar haza javát.“

Nem tudta még akkor, ez milyen áldozatot jelent. A magyar zeneszerző ugyanis nem tehetett azt, amit régi kultúrájú országoké tehetett, hogy egyszerűen leül szobájában és írja egyik művét a másik után. Mert mit és kinek írt volna? 1867 után a magyar műzenei kísérletek elfordultak a néptől, nem folytatták a reformkor nagyszerű lendületét, amely különben még nem jutott el kialakult magyar zenei stílusig. A zeneélet főképp idegen művekből táplálkozott. A századfordulón élt itt egy igen vékony zeneileg művelt réteg, de a magyarságtól teljesen (nagyrészt nyelvében is) idegenül. Másfelől itt voltak a magyarság tömegei minden zenei műveltség nélkül, egyedüli táplálékuk a cigányzene. Világos volt, hogy ilyen elemekből egy, a magasabb magyar zenét óhajtó és tápláló közöséget csak úgy lehet teremteni, hogy a művelt réteget zeneileg magyarrá, a magyar tömeget zeneileg művelté kell változtatni. Ez sok embernek hosszantartó áldozatos munkáját jelentette.

Mi adott erőt erre a szinte lehetetlennek látszó vállalkozásra?

A néphagyomány. A nép zenéjében való elmélyedés megmutatta, hogy él még itt egy régi, eredeti, értékes, csak fejlődésében megrekedt kultúra, amit ki lehet emelni a rárakódott törmelékből, s amire lehet magasabb művészetet építeni.

1900 körül a magyar zeneszerzőnek előbb népdalt kellett gyűjtenie. Csakúgy, mint íróinknak egy századdal előbb, sőt Petőfiig, Aranyig.

Eleinte csak az elveszett régi dallamokat kerestük. De látva a falu népét, az ott kallódó sok tehetséget és friss életerőt, feltetszett előttünk egy a népből újjászületett, művelt Magyarország képe. Ennek megvalósítására rászántuk életünket.

Hogy Bartók a magyar zeneszerző közvetlen szükségletét messze meghaladó nagyszabású gyűjtésekbe merült, kiterjesztve figyelmét a szomszéd, majd távolabbi más népekre is: arra egyrészt tudós hajlama, hangyaszorgalma és munkaszeretete, de ugyanannyira széleskörű érdeklődése vitte. Vonzotta az új, a különös, a soha nem hallott, ismerni akarta az embert minden zenei megnyilatkozásában. E más-másféle zenék egyre újabb távlatokat, lehetőségeket nyitottak számára, nyomuk ott van műveiben.

És ez egy másik, élesen elválasztó vonalat jelent közte és a nyugati modernnek közt. Akik különben sohasem ismerték el egyenrangú újítónak, mert a néphagyományok talaján áll. Ők szabadon, minden hagyományt elvetve írják-kombinálják műveiket, Bartók legmerészebb műveiben is érezni a hagyomány talaját, még ha a sztratoszférába repül, sem szakad el teljesen a földtől. Ha vett is tőlük egy-egy ösztönzést, sokkal inkább az ő eredetiségének hatása látszik meg a nyugat zenetermelésén mindenfelé.

Hátra van a másik kérdés: hogyan sáfárkodjunk hagyatékával?

Mostanában itt is, ott is találni már egy-egy tanítóra, még falusi iskolában is, aki az új pedagógiai módszerek birtokában biztos kézzel vezeti növendékeit a zenei írás-olvasás felé.

Ha e tanítókat a kellő számra lehetne szaporítani (és ezt nem ajánlhatjuk eléggé tanügyi kormányzatunk gondjaiba), belátható idő alatt éppúgy el lehetne tüntetni a zenei analfabetizmust, mint lehetett a nyelvit. Akkor az út nyitva áll a magasabb zene felé a legszélesebb rétegek számára.

A szolmizálás elemeivel bibelődő falusi gyermek zenei nevelésének legközelebbi foka nem a „Kékszakállú“ vagy a Bartók-vonósnégyes lesz. A gyermekeknek nem adunk tokaji bort, de azért nem öntjük ki a tokajit, mert nem gyermeknek való.

Pedagógiai tapintat kérdése, mi, hol és kinek nyujtsunk Bartók műveiből.

Van ott elég a gyermekek, kezdők, haladók számára. Viszont, mint minden nagy mesternek, neki is vannak alkotásai, amelyeknek járatlan, sőt járhatatlan útain csak a beavatottak tudják követni, azok sem fáradság nélkül. Túlbugzó szószólói csak ártanak vele, ha effajta műveit akarják avatatlan tömegek elé vinni. Munkássága egy és oszthatatlan, de minden részletében méltányolni megfelelő zenei műveltség nélkül nem lehet.

Bartók végleges, diadalmas hazatérésének feltétele a zeneileg művelt ország. Ennek munkálására kell összefogni minden tényezőnek.

Ha majd egykor azokhoz is eljut művészete, akiktől ered: a dolgozó néphez, s az megérti: akkor lesz magyar zenekultúra, akkor lesz igazán boldog a nép.

Бела Барток

По случаю пятой годовщины со дня смерти венгерского композитора Бела Барток, Золтан Кодай, говоря о великом венгерском композиторе и ученом, сказал, и что только теперь в свободной Венгрии могло вернуться окончательно покрытое славой искусство Барток-а.

Béla Bartók

A l'occasion du cinquième anniversaire de la mort de Béla Bartók ce fut M. Zoltán Kodály qui évoqua la figure du grand compositeur et savant hongrois. Il constata que le retour victorieux et définitif de l'art de Bartók dans sa patrie ne fut possible que maintenant, dans l'atmosphère de la Hongrie libre.